

QUALITY OF EDUCATION FOR PH.D. STUDENTS IN SPECIAL EDUCATION AT KONSTANTIN PRES LAVSKY UNIVERSITY OF SHUMEN

Snezhana H. Nikolova

ABSTRACT: The quality of education is one of the main issues for the Bulgarian higher education institutions. It concerns not only students in Bachelor's and Master's degree programs, but also those who are Ph. D. students. This requires an improvement of the criteria in terms of the educational process as a whole. As a full member of the European Union, Bulgaria complies with the European normative and strategic documents. Konstantin Preslavsky University of Shumen monitors the compliance and necessitates the fulfillment of those documents which presuppose the development of higher education - the European Qualifications Framework and its validation in the National Qualifications Framework (2011), the Guide to the Application of the Credit System (2009), "Europe" 2020 "(2010). This article examines the quality of education of Ph.D. students from the Doctoral Degree in Special Pedagogy at Konstantin Preslavsky University of Shumen.

KEYWORDS: Preparation of PhD students, maintenance and development of the quality of education.

Изследването е финансирано по проект № РД-08-87/03.02.2017 г. от параграф на фонд „Научни изследвания” на ШУ „Епископ Константин Преславски.

„В съвременния свят на все по-задълбочаващо се глобално икономическо, информационно, технологично, образователно и културно сътрудничество проблемите за качеството на образованието се поставят с особен приоритет и сила. Образованието е онази част от веригата в развитието на личността, която я обвързва не само с нейния, но и с националния просперитет на всяка уважаваща себе си страна. То е в основата на нарастващата роля на човешкия капитал и социалната кохезия.

Политиката по повишаване качеството, управлението и системата на контрол на висшето образование в България все повече се обвързва с европейските изисквания и принципи на регулаторен механизъм като условие за нарастващата роля на перманентния процес „образование – образование през целия живот” в отговор на бързо променящите се реалности. Това налага и променящи се концепции за качеството на образователните политики, на техните цели и задачи на всеки нов етап като стратегическа цел на Европейския съюз. Лисабонската стратегия, Образование за всички, Стратегията за икономика, основана на знанието, Европа 2020 и други поставиха ефективността и конкурентоспособността на качеството на образованието, в това число и висшето, като основен принцип на съвременното развитие. Към постигането на тези поставени цели и задачи е насочено вниманието в Шуменския университет” [2:10].

През 2016 г. се навършиха 45 години от създаването на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски”. Той носи името на един от благословените ученици на светите братя Кирил и Методий. Като наследник на Преславската книжовна школа, Университетът съхранява духа на вековните традиции в областта на образованието, науката и културата на Североизточна България. „Подготовката на висококвалифицирани и конкурентоспособни кадри съобразно изискванията на пазара на труда и изискванията на бизнес средата е основна стратегическа цел на Шуменския университет. Реализацията на тази цел е свързана с:

- ✓ поддържане и повишаване на качеството на образованието и осигуряването на образование през целия живот;
- ✓ стимулиране на научноизследователската и художественотворческата дейност;
- ✓ развиване на академичния и институционалния потенциал и поставяне в центъра на политиката си студента като пълноправен партньор и активна страна в образователния процес”[1:653–654].

Качеството на образованието е интегрално свойство на цялостната дейност на висшите училища с многоаспектна, многоизмерима и многомодулна характеристика. То е резултат от организирането на интелектуална среда и осъществяването на интелектуални процеси, иманентно присъщи на висшето училище като институция така, че да съчетава „съответствие на предназначението“, „непрекъснато усъвършенстване“ и „трансформация“. Системата за наблюдение, оценяване и поддържане на качеството на образованието е израз на философията и политиката на Шуменския университет. Тя включва целите, задачите, принципите, подходите, както и последователността от дейности и отговорности, осигуряващи качеството на образованието и академичния състав в измерими резултати. Шуменският университет има политика за осигуряване на качеството, която е оповестена публично и е част от стратегическото му управление. Тази политика е разработена и прилагана чрез подходящи структури и процеси така, че да е неразривна част при формирането на основата на Европейската рамка за осигуряване на качество.¹

С мисията, целите и задачите си, с повишаване ефективността на Системата за управление на качеството Шуменският университет се утвърждава като фактор в образователното, научното и културното пространство на регионално и национално равнище.

Една от задачите, произтичащи пряко от целта на Шуменския университет, се отнася до подготовка на висококвалифицирани кадри на основата на: съизмерими с европейските стандарти нормативи, квалификационни изисквания и критерии за качество на образованието, на научноизследователска, организационна и управленска дейност; оценка и мониторинг на постигнатите резултати” [1:654]. Университетът има солидната академична традиция в подготовката на специалисти с педагогически профил. Към настоящия момент в Педагогическия факултет се провежда обучение по 12 от бакалавърските, 23 от магистърските и 9 от докторските програми.

Обучението в ОНС „доктор“ в областта на специалната педагогика е част от академичната традиция на Шуменския университет. При последната акредитация на ОНС „доктор“ в ПН 1.2. *Педагогика* със свое решение Постоянната комисия по педагогически науки и музикално и танцово изкуство към НАОА (Протокол № 4 23.02.2012 г.) дава програмна акредитация по три докторски програми, една от които е по **Специална педагогика** – за срок от 6 години въз основа на обща оценка по акредитационните критерии **9.33**. Към докторска програма **Специална педагогика не са отправени задължителни препоръки**.

През този период, при акредитацията на ОНС „доктор“ в област на висше образование 1. Педагогически науки Шуменският университет е следвал общата тенденция (след влизането в сила на Постановление № 202 от 10 септември 2010 г. за приемане на нормативни актове по прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България) за приравняване на названията на докторските програми в ПН 1.2. Педагогически науки към действащите дотогава и вече отменени шифри на научните специалности, съответно: 05.07.01. Теория на възпитанието и дидактиката; 05.07.02. История на педагогиката и българското образование; **05.07.04. Специална педагогика**. Докторантите с интереси в областта на специалната педагогика в периода 2012–2016 г. са обучавани в докторска програма **Специална педагогика** и при успешна защита на докторската си дисертация са получавали професионална квалификация ДОКТОР по „Специална педагогика“.

Анализът на натрупания с годините опит по организацията и провеждането на обучението в докторска програма „Специална педагогика“ показва, че тя е твърде широкообхватна, поради което докторантите, според своите научни интереси, се насочват към

¹Доклад – самооценка на докторска програма Специална педагогика, 2017 г.

разработката на теми от различни направления на специалната педагогика. Наименованието **на докторската програма отразява спецификата на програмата и професионалната област, в която подготвя своите докторанти**. Катедра Специална педагогика смята, че този подход съответства на съвременните тенденции към специализация на научното знание в областта на педагогическите науки, както и на образователната практика при организирането на обучението в ОНС „доктор“ в професионалното направление в другите висши училища.²

Обучението по докторска програма **Специална педагогика** се вписва в *Политиката по качеството на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“*, разбрана „като обща отговорност на академичното ръководство, академичния колегиум, университетската администрация и структурите на студентското самоуправление“³ към изпълнението на основната стратегическа цел на институцията: *„да подготвя висококвалифицирани и конкурентноспособни кадри съобразно изискванията на пазара на труда, индивидуалните потребности на обучаемите и потребностите на гражданското общество, като: поддържа и повишава качеството на образованието и осигурява образование през целия живот; стимулира научноизследователската и художественотворческата дейност; развива академичния и институционалния потенциал и поставя в центъра на политиката си студента като пълноправен партньор и активна страна в образователния процес“*⁴ при съблюдаване на следните принципи:

- ✓ взаимовръзка и съответствие между мисията, визията и приоритетните стратегически цели на Университета и провежданата от него образователна политика; между компетентностите, заложи в обучението по всяка специалност, магистърска или докторска програма от една страна, и реалното им осъществяване, от друга;
- ✓ непрекъснатост в усъвършенстването на учебния процес, повишаване на неговата ефективност и ефикасност;
- ✓ създаване на условия за трансформирането на придобитите от студентите и докторантите знания и умения в значими компетенции и качества, необходими за успешната им професионална реализация и професионалното им изграждане през целия живот.

Политиката на качеството на обучението в ОНС „доктор“ е конкретизирана в следните документи:

- ✓ Правилник за развитие на академичния състав в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ (ПРАСШУ) (гл. II, раздел I „Придобиване на образователната и научна степен „доктор“), в който са прецизирани всички аспекти от „жизнения цикъл“ на обучение на докторанта;
- ✓ Стандарт за обучение на докторанти (Приложение към Правилника за развитие на академичния състав в Шуменския университет), към който е разработен комплект от образци на докторантска документация, оформен в „Пакет на докторанта“. Пакетът на докторанта включва:
 - извадка от ПРАСШУ, отнасяща се до придобиване на ОНС „доктор“;
 - Стандарт за обучение на докторанта в ШУ;
 - образец за изработване на квалификационна характеристика на докторска програма;
 - образец на Общ план на докторска програма;
 - образец на Индивидуален план на докторанта;
 - образец на Отчет на докторанта;
 - образец на Атестационен лист.
- ✓ Правилник за устройството и дейността на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ (гл. V, раздел I);
- ✓ Правилник за структурата и организацията на процеса на обучение в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ (гл. X);

²Пак там, Доклад – самооценка на докторска програма Специална педагогика, 2017 г.

³Политика по качеството на ШУ „Епископ Константин Преславски“ – <http://shu.bg/za-nas/quality>

⁴Стратегия за развитието на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ (2016-2025)–
http://shu.bg/sites/default/files/ksk/Strategiya-2016_22.07.16..pdf

- ✓ Правилник за признаване на висше образование и завършени периоди на обучение в чуждестранни висши училища в ШУ „Епископ Константин Преславски“.

Посочените документи са налични на официалния сайт на ШУ – http://shu.bg/normativna-baza/int_docs; http://shu.bg/edu_pot-2/doktoranti/paket-na-doktoranta.

Дейностите, свързани с обучението в ОНС „доктор“, както и документацията на докторските програми са предмет на перманентно наблюдение.

Обучението на докторанти по докторска програма **Специална педагогика** е съобразено с мисията, стратегията, целите и приоритетите на Шуменския университет да предоставя висококачествено академично образование, опиращо се върху принципите на хуманизъм и толерантност, практичност и прагматичност, непрекъснатост и вариативност, адаптивност и оптималност; да развива фундаментални и приложни научни изследвания, съпоставими с най-добрите български и световни постижения; да инвестира в човешкия фактор и в качеството на подготвяните специалисти.

Подготовката в образователната и научна степен „доктор“ по докторска програма **Специална педагогика** е естествено и необходимо надграждане на обучението в образователно-квалификационните степени „бакалавър“ и „магистър“ по бакалавърската специалност **Специална педагогика** и магистърските програми по Специална педагогика – Логопедия; Диагностика и корекция на комуникативни нарушения; Педагогика на интелектуалната недостатъчност; Педагогическа рехабилитация на умствената изостаналост от професионално направление 1.2. Педагогика в Шуменския университет.

В качеството си на първично структурно звено, катедра „Специална педагогика“ към Педагогически факултет предлага подготовка и обучение в образователната и научна степен „доктор“ по докторска програма **Специална педагогика** в редовна, задочна и самостоятелна форма на подготовка. Разгръщането на това обучение е **мотивирано** от множество фактори, най-важните от които са:

- ✓ **необходимост от разширяване на научните и приложните изследвания** в областта на **Специалната педагогика**;
- ✓ **добре изразена потребност** от висококвалифицирани и конкурентноспособни специалисти с качествена подготовка в сферата на **Специалната педагогика** за целите на преподаването в системата на висшето, конвенционалното средно образование и специалните образователни институции;
- ✓ **наличие на постоянен интерес и стремеж към обучение** в образователната и научна степен „доктор“ в направление **Специална педагогика** както сред завършващите специалностите на Шуменския университет, така и от страна на студенти от други университети, на практикуващи учители, културни дейци, служители в административни и обществени органи от различен ранг и др.;
- ✓ **наличие на преподавателски състав с висока квалификация** в областта, който е мотивиран да предаде опита и компетентността си на следващи поколения изследователи.

Обучението по докторската програма „Специална педагогика“ се реализира преди всичко от щатни хабилитирани преподаватели в научна област 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика от катедра **Специална педагогика** и от Педагогическия факултет като цяло. Доказателство за професионализма на академичния състав на катедра „Специална педагогика“ е присъствието на преподавателите в редица експертни и консултативни звена на институционално и неправителствено равнище. Това е участие в НАОА като експерти (2), редколегии на научни сборници (2), членове на консултативни общински структури (3) и др. Свидетелство за експертната дейност на преподавателите в Катедрата е и участието им като членове на научни журита за присъждане на образователна и научна степен доктор и за заемане на академични длъжности.

Академичната среда на Педагогическия факултет е много благоприятна за развитието на докторската програма и подпомага нейното устойчиво развитие. В обкръжението на редица други специалности от педагогическия цикъл, докторската програма намира естествена среда за развитие и усъвършенстване, която осигурява на обучаваните не само тясна професионална подготовка по специална педагогика, но и изграждане на компетентности в по-общ социален контекст. Докторската програма „Специална педагогика“ се вписва напълно естествено в

общия модел на обучението по другите акредитирани докторски програми в Педагогическия факултет на Шуменския университет. Това позволява на докторантите да се обучават групово по определени педагогически и социални проблеми, да организират докторски семинари и обсъждания, като се използва в пълна степен експертният потенциал на преподавателския колегиум. В същото време това допринася за реализирането на интердисциплинарност при професионалната подготовка на докторантите, като същевременно разширява техния научен кръгозор и ги формира като специалисти с широк профил в областта на педагогическите науки.

Спецификата на докторската програма по *Специална педагогика* съответства на спецификата на подготовката и научноизследователската дейност на академичния състав в катедра „Специална педагогика“, която е обучаваща катедра за докторантите от докторската програма. Доказателство за това са изследователските проблеми, отразени в:

- ✓ темите на дисертационните изследвания на докторантите;
- ✓ избираемите дисциплини в общия учебен план на докторската програма и в индивидуалните учебни планове, които се определят от научния ръководител и докторанта в зависимост от темата на изследването;
- ✓ насочеността на научната продукция на преподавателите от катедрата.

Обучението в докторската програма *Специална педагогика* е в съответствие със съвременните тенденции в развитието на педагогическите науки и помагащите професии. Динамиката в развитието на Специалната педагогика като наука и свързаната с нея професионално-практическа дейност все по-ясно отразяват повишения интерес към прагматичните и теоретични измерения. Нови и задълбочени изследвания и публикации са посветени на отделни страни на научно-практически проблеми на специалната педагогика и близки до нея науки, като педагогика, психология, невропатология, физиология и др. Разширяването на специалната педагогика както в традиционните сфери, така и в нови е свързано с различните области на реализация, което придава специфична особеност на съвременния етап на специалната педагогика в България. Това намира ярък израз в целите, задачите и мотивите за обучението на докторантите по *Специална педагогика*.

Докторската програма по *Специална педагогика* е насочена в областите, които представляват подчертан научен интерес на преподавателите от катедрата и в които те са най-компетентни и с определени научни приноси:

- ✓ Дисфазия на развитието;
- ✓ Логопедична работа при заекващи
- ✓ Общо недоразвитие на речта;
- ✓ Графомоторни навици при деца с езикова патология;
- ✓ Деца с генерализирани разстройства на развитието;
- ✓ Училищната готовност на деца със СОП и др.

Определянето на темите на дисертационните трудове на докторантите в програмата по *Специална педагогика* се основава на потребността от изследвания по актуални и сравнително недостатъчно проучени проблеми. Заедно с това актуалността в програмата се поддържа и по отношение на учебното съдържание на дисциплините от учебния план на докторантите и темите на дисертациите, като стремежът е да се базират на най-новите постижения в областта на педагогическите науки. Разработваните теми са важни за развитието на научната област в регионален, национален и международен мащаб. Обучението на докторантите по *Специална педагогика* им осигурява запознаване с теоретичните и методологичните проблеми в съвременната педагогика, помага им да овладеят техниката на емпиричните анализи на педагогическите процеси, осигурява на младите учени възможности и компетенции, чрез които да се доближат до съвременните световни научни равнища.

В съответствие с Политиката по качеството на Шуменския университет и действащата в институцията *Система за наблюдение, оценяване, поддържане и управление на качество на образованието и академичния състав* дейността, свързана с обучението в докторска програма „*Специална педагогика*“ е обект на системно наблюдение, контрол и оценка.

При разработването на профила и учебната документация по докторска програма „Специална педагогика“ се отчита експертното мнение на водещи специалисти в областта (в рецензии от защити на докторски дисертации, консултации при разработване на учебните

програми и планове, решения на АС), мнение на потенциални потребители на кадри от държавни, научни и обществени организации, както и с институции от съответната практическа област: общини, Регионално управление на образованието – Шумен; Регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование – Шумен; Дневен център за деца и възрастни с увреждания „Слънчев лъч” – Шумен; Център за подкрепа за личностно развитие – Логопедичен център – Варна; Директори на организации – доставчици на подпомагачи, образователни социални услуги в региона, представители на общински учреждения и др. Документацията на докторската програма „Специална педагогика“ се основава на Европейската система за натрупване и трансфер на кредити (ECTS). Това я прави прозрачна и съпоставима в цяла Европа и улеснява признаването на дипломите. Системата дава възможност за докторантска мобилност и подпомага програмата за проектиране и осигуряване на качеството.

Докторската програма по *Специална педагогика* е уникална по своята същност и играе значителна роля при предлагането ѝ на пазара на висшето образование. Образователните услуги, които програмата се стреми да предлага, са обвързани с интересите, ценностите на търсещите млади хора тези услуги, както и с изискванията на потребителите за високо квалифицирани специалисти, обучавани в нея. Поддържането на актуалността на обучението е свързано също така със следенето на интелектуалния пазар и развитието на образованието в нашата страна. Актуалността в програмата се поддържа и по отношение на учебното съдържание на дисциплините от учебния план на докторантите. Подходът при съставянето на учебния план на докторанта в образователната му част е такъв, че наборът от дисциплини да осигурява от една страна фундаментална за специалната педагогика и педагогическите науки подготовка, а от друга – специализирана, в синхрон с актуалното състояние и новите постижения в теорията и практиката в научната област и темата на дисертационния труд.

Катедра „Специална педагогика“ се стреми да осъществява обучението на докторантите по докторската програма по начин, който ги насърчава да поемат активна роля в образователния процес. *Основните образователни задачи* в прилагания интерактивен образователен модел са:

- ✓ изграждане на мотивация у докторантите за активно участие в учебния процес, стимулиране на техните познавателни, изследователски и творчески интереси;
- ✓ осигуряване на реален достъп до актуални бази данни и до престижни и модерни научни изследвания в съответната научна област;
- ✓ стимулиране на оригиналност в мисленето и формиране на умения за анализиране, резюмиране, обобщаване на разнотипна информация и аргументирано изразяване на собствено мнение;
- ✓ формиране на умения за самостоятелна изследователска дейност;
- ✓ формиране на умения за работа в екип и вземане на професионални решения.

При изпълнение на тези задачи се търси баланс между класическите и нетрадиционните форми и методи на обучение с докторантите. Перманентно се работи за актуализиране на учебното съдържание и формите на докторантска активност, за обогатяване с аудио-, видео- и мултимедийни материали, за адаптиране на учебниците и учебните помагала към съвременната динамична образователна среда, предвид големия дял на самостоятелната подготовка на докторантите. Още със зачисляването докторантът взема активно участие в съставянето на индивидуалния учебен план и работния си план, съобразно избраната от него тематична област на изследване и точното формулиране на темата.

Един от механизмите за подкрепа на индивидуално ориентираната организация на учебния процес е прилагането на кредитната система, което изисква стабилна балово-рейтингова система за точно и обективно оценяване на дейността на учащите. Процедурата по обучение на докторанта позволява гъвкави модели на обучение според нуждите и възможностите на докторанта. При периодичните обсъждания на дисертационните разработки в катедрата докторантът може да бъде насочен за консултация към преподаватели от други катедри в Педагогически факултет или други университети. В процеса на обучение се проследява и своевременната необходимост от обучения, които да допълнят подготовката на докторанта. В това число е и нелеката задача да се подберат такива методи на обучение, които да са адекватни на индивидуалните възможности, наклонности и способности на докторанта.

Педагогическият факултет насърчава включването на докторантите в аналогични форми на подготовка и признава в индивидуалните им планове, при атестация, и изучаваните академични курсове.

За общотеоретичната подготовка са предвидени лекционни курсове, чрез които докторантите се запознават с теоретичните основи на научното изследване в образователната сфера, както и методологията, принципите и организацията на научното изследване. Избираемите и факултативните дисциплини разкриват съвременните теории в областта на специалната педагогика, образователните политики, обучението, корекцията и развитието на децата със специални образователни потребности.

Специализиращата подготовка е насочена от една страна към методологичното мислене, креативното мислене, способностите за интерпретиране на приоритетните и образователните проблеми в областта на дисертационния труд, а от друга – към провеждането на методично и технологично ниво на педагогическите изследвания, насочени към решаването на поставения в него проблем.

Практическата подготовка изгражда умения и компетентности, свързани с разработването на постановката, инструментариума за набиране на данни, организацията на изследователската работа, обработката на събраните данни и т.н. Тя включва и подготовката на докторантите за самостоятелно провеждане на педагогическа дейност, при която те внедряват и прилагат постиженията на педагогическата наука, включително и своите постижения.

Паралелно с учебната тече и научноизследователска дейност – *работа по дисертацията* (запознаване с библиографски източници, анализ на емпиричен материал, структуриране и писане на части от труда), *работа по научни проекти, докладване на научни резултати* в докторантския семинар и в Катедрата, *подготовка на публикации, участие в научни форуми*. Съществен момент в общото обучение е и създаването на умения за устно научно изложение (мултимедийна презентация и пр.), на умения за подготовка на научни публикации, за писане на резюме, анотация, експозе на собствена и чужда научна разработка, за писане на заявки за участие в научни събития, за писане и защитаване на научни проекти. Важна част от подготовката е също *участието в цялостния живот на Катедрата* – в обсъждане на учебни планове и програми, на учебници и учебни материали, на научни трудове. Докторантите биват включвани активно и в *организацията на научни прояви*.

Важен момент в подготовката на докторантите е работата със студенти – водене на семинарни упражнения, практически занятия, извънаудиторни учебни форми, подготовка на учебни материали, тестове, проверка на студентски самостоятелни писмени работи, на контролни работи, участие в провеждането на писмени и устни изпити.

В Шуменския университет има изградена организация за събиране, анализ и използване на информацията, свързана с обучението и реализацията на докторантите от акредитираните във висшето училище докторски програми, която се отчита при вземане на управленски решения, свързани с образователната политика на институцията, с процедурите по мониторинг на системата за управление на качеството, при разработване и актуализиране на учебната документация и др. Информацията се събира перманентно и се предоставя за обсъждане в КС. Взема се предвид при подготовка на процедури по акредитация и при обсъждане на актуализацията на документацията на докторската програма, при формулирането на новите теми на дисертационните проекти, при организирането на обучението на докторантите.

Докторантите попълват анкета, в която изразяват мнението си относно обучението и обслужването им в Шуменския университет. Тази информация служи на ръководството на Университета да подобри организацията на работа и обучение. Докторантите по *Специална педагогика* имат сериозно отношение към обучението си. Те оценяват високо както помощта, която получават от научните си ръководители и от преподавателите в катедрата и факултета, така и възможностите за научно-изследователска работа, ползване на библиотечните ресурси на Университета и възможностите за участие в колективни форми на обучение.

Образователната дейност на докторантите в докторската програма по *Специална педагогика* се осъществява в пълно съответствие с нормативната рамка, която е заложена в законите и подзаконовите нормативни документи в Република България и конкретизирана в нормативните документи на ШУ „Епископ Константин Преславски”.

Катедра „Специална педагогика“ има информация за особеностите на конкурентната среда и за условията и тенденциите на развитие на пазара на труда за специалистите в областта на докторската програма по Специална педагогика. Това позволява адекватно разполагане на тази програма в конкурентната среда. Предлаганата докторска програма е конкурентна в рамките на България и има своя регионална специфика. Към докторската програма по *Специална педагогика* има интерес от страна на обучаеми и потребители на кадри.

References:

1. Nikolova, S., (2015): *Образователният процес в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“*. (Educational Process in Konstantin Preslavsky University of Shumen) Scientific journal Pedagogy, Volume 87, Number 5, pp 653-660.
2. Nikolova, S., Georgieva, B., Kirilov, K. (2015): *Kachestvo na obrazovaniето в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“*. (Quality of education at Konstantin Preslavsky University of Shumen) Shumen, Konstantin Preslavsky Publishing House.

проф. д-р Снежана Х. Николова
Катедра „Специална педагогика“
Педагогически факултет
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“
s.nikolova@shu.bg